

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 2 september 2008

Mål nr

T 1280-06

KLAGANDE

AJH

Ombud och biträde enligt rättshjälpslagen: Jur.kand. CS

MOTPART

RK

Ombud och biträde enligt rättshjälpslagen: Advokat JE

SAKEN

Skadestånd

ÖVERKLAGADE AVGÖRANDET

Hovrätten för Västra Sveriges dom den 21 februari 2006 i mål T 3725-05

DOMSLUT

Högsta domstolen förklarar att den omständigheten att de pengar som stulits från RK må utgöra utbyte av brott inte utgör grund för avvisande eller ogillande av hans talan.

Högsta domstolen meddelar inte prövningstillstånd rörande målet i övrigt. Hovrättens domslut står därmed fast.

För det biträde CS lämnat AJH i Högsta domstolen fastställs ersättning enligt rättshjälpslagen till tolv tusenåttahundrasextiotvå (12 862) kr för arbete. I ersättningen ingår mervärdesskatt med 2 572 kr.

För det biträde JE lämnat RK i Högsta domstolen fastställs ersättning enligt rättshjälpslagen till ettusen niohundratjugonio (1 929) kr för arbete. I ersättningen ingår mervärdesskatt med 386 kr.

Högsta domstolen förpliktar AJH att betala kostnaderna för RKs rättshjälp i Högsta domstolen.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

AJH har yrkat att Högsta domstolen, med ändring av hovrättens dom, skall ogilla RKs skadeståndstalan. Han har vidare yrkat att Högsta domstolen skall tillerkänna honom ersättning för hans rättegångskostnader i hovrätten samt befria honom från skyldigheten att utge ersättning för RKs rättshjälp i hovrätten.

RK har bestritt ändring.

Parterna har yrkat ersättning för sina rättegångskostnader i Högsta domstolen.

Högsta domstolen har meddelat prövningstillstånd i frågan huruvida den omständigheten att de pengar som stulits från RK må utgöra utbyte av brott utgör grund för avvisande eller ogillande av hans talan. Frågan om meddelande av prövningstillstånd i målet i övrigt har förklarats vilande.

DOMSKÄL

Det är ostridigt att AJH och en annan person genom stöld har tillgripit kontanter motsvarande 140 000 kr från RK. AJH har bestritt RKs skadeståndskrav under påstående att de stulna pengarna varit utbyte av det narkotikabrott som RK dömts för.

Stöld av kontanter anses medföra en sakskada (prop. 1972:5 s. 579 f.; jfr Agell i Festskrift till Jan Hellner, 1984, s. 23 ff. på s. 37 f., 44 f., Conradi i Svensk juristtidning 1986 s. 169 ff. på s. 175 f. samt Hellner och Radetzki, Skadeståndsrätt, 7 uppl. 2006, s. 103). Enligt 2 kap. 1 § skadeståndslagen (1972:207) skall den som uppsåtligen eller av vårdslöshet vållar sakskada ersätta skadan. AJH är således i princip skyldig att ersätta den sakskada som han har vållat genom stölden.

Frågan i Högsta domstolen är om den omständigheten att de pengar som stulits från RK må utgöra utbyte av ett av honom begånget brott medför att

hans skadeståndstalan mot AJH med anledning av stölden skall avvisas eller ogillas.

En begränsning av rätten till skadestånd följer av principen att skadan skall ha drabbat ett intresse som skyddas av den åsidosatta handlingsnormen.

Denna begränsning får betydelse främst vid ren förmögenhetsskada, eftersom flertalet av culparegelns handlingsnormer ger ett obetingat skydd mot varje person- eller sakskada. I detta fall framstår det som i och för sig klart att den norm som AJH har överträtt – och som är straffsanktionerad genom bestämmelsen om stöld – skyddar ett intresse hos den som har blivit bestulen på sin egendom och att en skada som orsakas honom eller henne genom överträdelsen omfattas av det skydd som normen är tänkt att ge. (Se om hithörande frågeställningar a. prop. s. 159 f., även s. 512 ff., NJA 1982 s. 307, NJA 1991 s. 138, NJA 2001 s. 627, NJA 2002 s. 94 och NJA 2007 s. 891, justitierådet Nordensons tillägg till utveckling av sin mening i NJA 1976 s. 458 samt t.ex. Andersson, Skyddsändamål och adekvans, 1993, s. 366 f., 454 f., Bengtsson och Strömbäck, Skadestånds lagen. En kommentar, 3 uppl. 2008, s. 40, Dufwa i Festskrift till Sveriges advokatsamfund 1887–1987, 1987, s. 173 ff. och Hellner och Radetzki, a.a. s. 86 f., 210 f.)

Det har ansetts vara möjligt att väga in också speciella förhållanden vid skadetillfället och då göra undantag från eller begränsa den rätt till skadestånd som annars skulle föreligga. I rättspraxis och den juridiska litteraturen har uppmärksamats fall där någon skadats i anslutning till att han begått brott (se t.ex. Andersson, a.a. s. 452 ff. och 476 med hänvisningar, Schultz i Svensk juristtidning 2007 s. 477 ff. och NJA 1995 s. 661, jfr NJA 1973 s. 141). Den nu aktuella situationen är av annat slag, där en i och för sig skadeståndsgrundande handling avser egendom som kan vara

utbyte av ett tidigare brott. Hittillsvarande rättspraxis ger inte stöd för att det i sådana fall gäller något generellt undantag från den rätt till skadestånd som följer av allmänna skadeståndsrättsliga principer. Att formulera ett generellt undantag ter sig mindre ändamålsenligt, eftersom frågor av detta slag kan uppstå i sinsemellan olikartade situationer. Vid exempelvis tillgreppsbrott i flera led är det inte givet att var och en av dem som utsatts för tillgrepp kan ställa samma anspråk på skadestånd. Tydligt är att den rätte ägaren skall ersättas för sin skada. Lika klart är det däremot inte att den som i något led stulit egendomen och sedan själv frånstulits den har ett likvärdigt anspråk på skadestånd. Bedömningen måste då kunna ta intryck av ett sådant förhållande som att ingen av parterna i ett mål har rätt till egendomen samtidigt som den rätte ägaren kräver skadestånd.

I det nu aktuella målet har det inte framkommit att någon annan än parterna skulle kunna framställa rättsliga anspråk på de tillgripna kontanterna eller deras värde. Inte heller har AJH något befogat anspråk på kontanterna som kan ges företräde framför RKs (jfr NJA 1989 s. 768).

Det bör vidare uppmärksammas att anspråk som strider mot lag eller goda seder i vissa fall inte ansetts förtjäna rättsordningens skydd och därför inte kunnat genomdrivas vid domstol. Ett sådant fall kan vara krav på ersättning mellan personer med anledning av att de har tagit del i ett gemensamt brottsligt förfarande, såsom uppdelning av ett brottsutbyte eller betalning för ett utfört brott, där det framstår som främmande för en domstol att befatta sig med anspråken. Principen kan emellertid inte anses begränsad till osedliga avtal utan får betydelse också för otillbörliga utomobligatoriska skadeståndskrav. Vad som i detta mål väcker frågor är att ett bifall till

käromålet skulle kunna uppfattas som att rättsväsendet bidrar till att den som begått brott får tillbaka utbytet av detta.

Bedömningen måste göras mot bakgrund också av andra regler om den rättsliga behandlingen av brottsutbyte och omständigheterna i övrigt (jfr NJA 2002 s. 322). Det kan då konstateras att samhällets intresse av att den som begått brott inte skall kunna behålla utbytet och av att på så sätt motverka ekonomisk vinning som drivkraft bakom brott i första hand får anses tillgodosett genom möjligheterna till förverkande enligt regler som anger de närmare förutsättningarna för detta i 36 kap. brottsbalken och specialstraffrättsliga bestämmelser.

RK och AJH har lagförts för sina brott men något förverkande av brottsutbytet beslutades inte i brottmålet. En brottmålsdoms rättskraft omfattar i normalfallet också förverkande till det allmänna på grund av brottet (NJA 1990 s. 401). Förverkande kan i detta fall alltså inte längre äga rum.

Att kontanterna må vara utbyte av RKs brott kan mot den bakgrunden inte leda till att det allmänna fränkänner hans anspråk mot AJH rättsordningens skydd. En inskränkning i rätten till skadestånd kan från det allmännas synpunkt inte utgöra ett alternativ eller komplement till förverkande i fall där förverkande inte sker eller kan ske.

Med hänsyn härtill och till att det, som nyss anförts, inte framkommit något enskilt intresse som har företräde framför RKs anspråk får han genom stölden anses ha lidit en skada som ger honom grund för rättsliga anspråk mot den som stulit pengarna från honom.

RKs talan mot AJH skall därför inte avvisas eller ogillas av det skälet att de pengar som stulits från honom må utgöra utbyte av brott. Frågan i prövningstillståndet skall besvaras i enlighet med detta. Vid den nu gjorda bedömningen saknas det skäl att meddela prövnings tillstånd i de delar där frågan därom har förklarats vilande.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Leif Thorsson, Severin Blomstrand, Torgny Håstad, Per Virdesten och Gudmund Toijer (referent)
Föredragande revisionssekreterare: Ulrika Kvarnsjö